

3. Мирский М.Б. “Младшая сестра” земской медицины // Медицинская газета. – 2007. – 2 февраля.
4. Полное собрание законов Российской империи. – 2-е собр. – Т. 45. – № 48498.
5. Нардова В.А. Городское самоуправление в России после реформы 1870 г. // Великие реформы в России. 1856-1874: Сборник / Под ред. Л.Г. Захаровой, Б. Эклофа, Дж. Бушнелла. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1992.
6. Лойников И.В. Городская реформа 1870 года и становление городского самоуправления в России: Автореф. дис... канд. юрид. наук. – М., 1991; Марченко О.М. Міське самоврядування на Півдні України у другій половині XIX ст.: Автореф. дис... канд. іст. наук / Одеський держ. ун-т ім. І.І. Мечникова – Одеса, 1997; Семьянинов В.П. Городское самоуправление в России: очерки истории. – М., 1995.
7. Уваров М. Обзор состояния земской медицины в Херсонской губернии // Земская медицина Херсонской губернии. – Херсон: Издание Губернской Земской Управы, 1888.
8. Зайончковский П.А. Российское самодержавие в конце XIX столетия. – М., 1970.

ВІДОМОСТІ ПРО АТВОРА:

Єрмілов Валерій Семенович – кандидат медичних наук, в. о. доцента кафедри біології людини Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського
Наукові інтереси: історія громадської медицини Херсонської губернії.

УДК 94(477)"1933/1941"

ТАЄМНИЦІ ПРИСВОЄННЯ ІМЕНІ КИЇВСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТУ (1933 – 1941 РР.)

Марія КАЗЬМИРЧУК (Київ)

У статті аналізуються процеси відновлення класичного університету в Києві та проблеми присвоєння йому імені Т. Г. Шевченка у радянську добу.

Ключові слова: університет, статут, біографістика.

В статье анализируются процессы возобновления классического университета в Киеве и проблемы присвоения ему имени Т.Г.Шевченко в советское время.

Ключевые слова: университет, устав, биографистика.

The article analyzes the classical University resumption in Kyiv and the problem of naming it after Taras Shevchenko in the Soviet period.

Key words: university, regulation, biografistika.

Переживши складні 20-ті роки XX ст. під назвою Інституту народної освіти, розпорошений університет св. Володимира заклав підвалини для створення нових навчальних закладів – Київського медичного інституту, Інституту народного господарства, Педагогічного інституту, Сільськогосподарської академії, але вже на початку 30-х рр. XX ст. стала

очевидною згубність “реформування” університетів в Інститути народної освіти, які були неспроможними забезпечити виконання директив партії—дати належну підготовку кваліфікованим фахівцям. Було прийнято рішення припинити експерименти в галузі вищої освіти і повернутися до системи класичних університетів.

Проблеми відновлення Київського державного університету та присвоєння йому імені Т. Г. Шевченка не знайшли належного висвітлення у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Нині ведеться систематична робота з дослідження історії окремих факультетів Київського університету [13; 15], біографії деяких професорів та ректорів в умовах розгортання політичного терору [2; 14; 23], де відтворені основні етапи їхнього життя та діяльності, віднайдені унікальні фотозображення, автографи. У 2008 р. була захищена кандидатська дисертація К. Довганя щодо діяльності Київського університету в умовах посилення сталінського тоталітарного режиму [6].

Процес відновлення Київського університету почався із видання нормативно-правових актів радянської влади, яка взяла новий курс щодо вищої школи в СРСР. Провал заходів радянського керівництва щодо реформування системи вищої освіти перекреслив більшість розробок і нововведень, впроваджених у 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст.

Постановою Центрального виконавчого комітету СРСР “Про навчальні програми й режими у вищій школі і технікумах” від 19 вересня 1932 р. Народний комісаріат освіти (Наркомат освіти) й Рада народних комісарів (РНК) УСРР зобов’язали відновити державні університети як вищі навчальні заклади на території Радянської України та зміцнити їх. У постанові засуджувався “бригадно-лабораторний метод” ведення навчального процесу, запроваджувалася диференційована система оцінки успішності студентів, визначалися конкретні строки проведення залікових сесій та вступних іспитів, в основу роботи покладено навчальний план і розклад занять [5, 2; 18, 667–677]. Ця постанова стала юридичним підґрунтям для відновлення Київського державного університету.

10 березня 1933 р. РНК УСРР у Харкові ухвалює постанову “Про організацію на Україні державних університетів”, якою поряд із Харківським, Одеським і Дніпропетровським передбачається відкриття, а реально – відновлення університету в Києві “...від 1 вересня 1932 року, організовуючи їх (університети – М. К.) на базі фізико-хімічних інститутів та інститутів профосвіти, що є в цих містах...” [17, 94]. Також згідно з цією постановою державні університети повинні були увійти до структури Наркомату освіти УСРР, що мав узгоджувати свої дії з ЦК КП(б)У: “Організувати на Україні у віданні Народного комісаріату освіти УСРР державні університети, як вищі навчальні заклади, що готують висококваліфікованих фахівців загальнонаукових дисциплін та викладачів у середніх навчальних закладах” [21, 3]. Докладний план заходів радянської влади щодо відновлення

університетів в УСРР було затверджено постановою РНК УСРР від 21 липня 1933 р. “Мережа й контингенти державних університетів УСРР”.

У 1934 р. постановою Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету (ВУЦВК) та РНК УРСР було запроваджене безкоштовне навчання у вишах, “зважаючи на пролетаризацію навчальних закладів, в яких навчаються в основному робітники й колгоспники, а також діти трудової інтелігенції” [20, 2].

Відновлення університетів проте не означало послаблення контролю радянського керівництва над діяльністю вищої школи, навпаки передбачалося “готування висококваліфікованих робітників ідеологічного фронту” [11, 93] і надалі супроводжувалося посиленням тиску щодо реалізації основних партійних документів. Щойно організований Київський державний університет разом з його особовим складом контролювався кількома структурами. Частина їх знаходилася всередині самого університету – це партійна, комсомольська та профспілкova організації. Вони контролювали виконання ректоратом завдань, поставлених керівництвом держави і комуністичної партії, безпосередньо впливаючи, а подекуди й дублюючи діяльність адміністрації університету, виступаючи речниками КП(б)У та відповідних комсомольських і профспілкових структур, здійснювали нагляд за науковою і суспільною діяльністю університету [27, 30–31].

Іншими контролюючими структурами були зовнішні партійні осередки (районні та міські партійні комітети), яким був підзвітний ректор Київського державного університету, незважаючи на існування його безпосередніх начальників у Наркоматі освіти УСРР і Всесоюзному комітеті у справах вищої школи (ВКВШ). 21 травня 1936 р. при РНК СРСР було створено ВКВШ на чолі з вихованцем Харківського університету, партійним діячем І. І. Межлауком, тільки після смерті якого у 1939 р. було затверджено положення про цей комітет. Згодом новим головою ВКВШ став луганчанин С. В. Кафтанов. У постанові РНК СРСР відзначалося: “Всесоюзный комитет по делам Высшей Школы при СНК СССР имеет своей задачей объединение и направление руководства образования в Союзе ССР. Деятельность... распространяется на все высшие учебные заведения”. Комітет мав повноваження розглядати плани розвитку вищої школи, кошториси на утримання університетів, затвердження викладачів у званнях професорів і доцентів, навчальних планів, а також здійснював загальне керівництво. У складі ВКВШ було створено відділ університетів, педагогічних та правових вищих навчальних закладів [19, 166–170]. Проте конкретне управління кадрами залишалося у віданні наркоматів та відомств [3, 166]. Ще 23 червня 1936 р. у постанові РНК СРСР і ЦК ВКП(б) відзначалося: “Директива партии и правительства о единоначалии директоров высших учебных заведений не выполняется: единоначалие директоров нарушается администрированием со стороны общественных организаций, а директора, в свою очередь, передоверяют ряд основных функций управления второстепенным

лицам“ [16, 502]. Такий дворівневий контроль призводив до організаційного хаосу, змушуючи виконувати накази структур, які часто ставили перед собою різні завдання. Такі заходи мали забезпечити додатковий контроль КП(б)У над відновленим університетом.

Встановлюючи суворий контроль над відновленим Київським університетом, радянська влада попікувалася про традиційний маскувальний захід – надання університету статуту, хоча його зміст повністю висвітлював її абсолютно не нові цілі та методи. Ще у 1932 р. радянський уряд відзначав необхідність видання в законодавчому порядку типового статуту для вузів [18, 676]. Перший типовий статут вищих навчальних закладів СРСР було затверджено постановою ЦВК СРСР 27 лютого 1934 р. У ньому відзначалося, що загалом університет “ставит своей целью выпускать коммунистически воспитанных специалистов высшей квалификации“ [28, 166–172]. У 1938 р. РНК СРСР схвалив новий типовий статут вищого навчального закладу, де, крім деяких формулювань, майже нічого не змінилося [23, 17]. На основі типового статуту 17 серпня 1939 р. ВКВШ при РНК СРСР було затверджено статут Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, який визначав цілі, завдання та структуру закладу, окреслював його права та обов’язки, містив положення щодо навчального року. Так, у першому розділі “Цілі та завдання“ відзначалося, що університет “має своєю метою підготовку кадрів здатних оволодіти передовою наукою і технікою, озброєних знаннями наукового соціалізму, готових захищати Радянську Батьківщину і безмежно відданих справі побудови комуністичного суспільства“ [27, 3]. Завдання університету розширювалися і полягали в організації навчально-методичного процесу, підготовці через аспірантуру наукових кадрів, ідейно-політичному вихованні студентів, аспірантів та викладачів на основі вчення Маркса – Енгельса – Леніна – Сталіна, організації і проведенні науково-дослідної роботи, створенні високоякісних підручників та навчальних приладь, популяризації знань і досягнень науки, підвищенні кваліфікації професорсько-викладацьких та виробничих кадрів, організації й проведенні захисту дисертацій [27, 3]. З огляду на складну політичну обстановку того часу поставлені перед відновленим Київським державним університетом значні завдання покликали за собою чималі освітні проблеми.

Радянська влада дуже опікувалася зовнішнім виглядом власного режиму, який намагалася представити як справедливий та прогресивний, тому в ряді важливих в ідеологічній сфері подій поставив завдання щодо присвоєння університету імені видатної людини. Ще у 1934 р. відбулася знакова подія – столиця УСРР була перенесена із Харкова до Києва, що означало – відтепер Київський державний університет отримав почесний “столичний“ статус і номінальну першість над іншими вищими навчальними закладами УСРР. Такий статус вимагав надання столичному університетові імені видатного українця як гідного представника радянського народу, а

відновлений Київський державний університет упродовж першого року свого існування не мав жодного імені. Колишнє ім'я університету св. Володимира не відповідало ідеологічно-атеїстичній сутності радянської влади у комуністичній державі. Навпаки відновлений Київський університет мав не тільки внутрішньо, але й зовнішньо кардинально відрізнятись від університету, який існував за царського режиму. Так, в університетській багатотиражці постійно підкреслювалося: “Яка глибока прірва лежить між колишнім університетом св. Володимира і сучасним Київським державним університетом!” [22, 1].

Вибір імені виявився не простим завданням. Саме у ті часи зійшла наукова зірка випускника Київського університету 1913 року, відомого радянського вченого-математика, астронома і геофізика, мандрівника, дослідника Арктики, учасника знаменитої полярної експедиції Отто Юлійовича Шмідта (1891 – 1956). Його також цінували за кордоном, він був членом кількох іноземних наукових товариств і радянська влада використовує епопею челюскінців у своїх інтересах. У 1934 р. О. Ю. Шмідт відвідує КДУ, де його приймають як “Великого переможця Арктики” [7, 2], “льодового комісара”, “першого полярника країни” [24, 56–59]. У цей же час надання імен визначних постатей стає популярним, так у 1935 р. Ботанічному саду Київського університету було посмертно присвоєне ім'я О. В. Фоміна, першого директора Науково-дослідного інституту ботаніки. Тож не дивно, що коли стало відомо, що “пролетарські маси Києва” запропонували президії Київської міськради почати клопотання перед урядом про присвоєння імені Шмідта Київському університету, попросивши згоди на це у академіка [14, 25], мабуть, редактор університетської багатотиражки поспішив виконати “народну волю”. У грудні 1934 р. та у січні 1935 р. університетська газета “За комуністичні кадри” (№ 37 та № 1) подає повну назву університету – Київський державний університет імені О. Ю. Шмідта [9, 1; 10, 1]. Але вже у травні 1935 р. “імені О. Ю. Шмідта” несподівано зникає на шпальтах офіційної університетської газети [8, 1] і в офіційній атрибуції Київського державного університету більше не згадується. Можливо, тому, що О. Шмідт був родом із білоруського Могильова, здобув дореволюційну освіту в університеті св. Володимира, але мав неукраїнське прізвище, згодом більше працював у Москві, а тому не підходив на роль яскравого образу “радянського українця”. О. Ю. Шмідт був ще живим на той час, а ім'я, як правило, присвоювалося посмертно. Можливо, що відомість полярника викликала незадоволення радянського вождя Й. Сталіна, який вважав, що повна згода може бути лише на кладовищі. На жаль, досі не віднайдено жодних документів, які пролили б світло на загадкову появу і зникнення імені О. Шмідта із університетської назви. Проте не дивно, що вибір впав на знаменитого челюскінця. Наскільки великою у 1934 р. була ейфорія від подвигів челюскінців можна судити по тому, що їхні імена були постійно на слуху: друкувалися численні статті, нариси, вірші, фото, малюнки. Вони

стали кумирами молоді. В Інституті Рукопису НБУВ зберігся вірш, присвячений О. Шмідту, написаний від руки доктором математичних наук, викладачем КДУ і його вчителем Б. Я. Букрєєвим:

То академик, то герой,
Своей роскошной бородой
Ты обмотал весь шар земной.
Тайком от нас ты улетел
И трах!.. на полюсе вдруг сел.
Да, ты герой, Наполеон!
Один Зигфрид тобой рожден,
Еще Зигфридов штук пять – шесть
Тебе желаем произвести.
Когда ж пройдут любви года
И поседеет борода,
И мы услышим в ночь одну,
Что улетел ты на луну, -
Прими прощальный наш привет,
Увы – с луны возврата нет,
Ты будешь там, мы будем тут,
А Шмидту нашему капут
Но нет, На звездном ты пути
Зиглинду можешь вновь найти,
И новый родится Зигфрид,
И к нам на землю прилетит,
Он принесет с собой твой прах,
В Кремлевских ты уснешь стенах,
Зигфриды ж род продолжат твой
Междупланетный и земной [12, 1-1зв.].

Також можна припустити, що радянське керівництво на той час вже мало кандидата на присвоєння його імені Київському державному університету. Ним став видатний український поет Тарас Григорович Шевченко, тим більше, що вже не міг протестувати проти такої честі. Підготовка до цієї події розпочалася ще на початку 30-х рр. XX ст. У 1933 – 1934 рр. нарком освіти УСРР В. Затонський пильно спостерігав за підготовкою вшанування 120-річчя з дня народження “поета-революціонера” Тараса Шевченка: “До цього ювілею йде готування у межах СРСР (видання вибраних творів з “Кобзаря” Держвидавами Білорусії, Грузії, розробка тем з шевченкознавства в наукових закладах Ленінграда, Москви тощо)” [31, 1]. Для поширення відомостей про Т. Г. Шевченка наркомосвіти наказував “...Вважати за потрібне видати окремі твори Шевченка мовами народів СРСР та чужоземними мовами... Доручити Укрфільмові випустити до ювілею новий фільм за творами Шевченка...” [31, 2]. У Харкові швидко почали будувати пам’ятник Т. Г. Шевченку: “Основная идея памятника Шевченко – это поэт,

революціонер, борець за соціальне і національне визволення трудящихся України і виразитель класових стремлень біднейшого крістьянства і батрачества“, а до проектування залучалися не лише скульптори, але й найкращі художники і архітектори [31, 8]. Вже з 1937 р. починає обговорюватися ідея про надання Київському державному університету імені Т. Г. Шевченка, змінивши на радянський лад його біографію та творчість як нового героя нової “української радянської нації“. Так більшовики перетворили Великого Кобзаря і народного будителя у знаряддя своєї пропаганди, створивши образ Шевченка-“марксиста“, “поета-революціонера“, “поборника дружби народів“ [25].

Вибір радянської влади імені поета для присвоєння Київському державному університету можна пояснити тим, що Т. Г. Шевченко був одним із небагатьох українських письменників, які після належної ідеологічної обробки, відповідали стандартам, проголошеним більшовиками. Радянська влада використала те, що в своїй творчій та громадській діяльності поет гостро критикував царизм. До того ж постать поета була близькою для українців, і, зважаючи на особливе ідеологічне значення для влади, було прийнято рішення широко залучити університет до підготовки і святкування 125-річчя з дня народження Кобзаря, кульмінацією якого буде надання університету його імені. Таке рішення відповідало тогочасним реаліям: у часи панування культу особи присвоєння імен державним та громадським інституціям було нормальним явищем.

Наприкінці 1938 р. в університеті було створено Шевченківський комітет КДУ (голова – ректор КДУ О. Русько, секретар – М. Русанівський), який мав організувати цілий ряд заходів для вшанування пам’яті Т. Г. Шевченка: вечори, екскурсії, виставки, доповіді та лекції студентів і викладачів КДУ на підприємствах та в установах Києва. Організацію кімнати Т. Г. Шевченка було доручено професорам С. І. Маслову і П. М. Попову [1, 2]. Кандидат філологічних наук І. І. Стебун (справжнє прізвище Кацнельсон) підготував доповідь “Життя і діяльність великого народного поета“. Для участі в семінарах було запрошено найвидатніших наукових працівників братерських республік Грузії та Білорусії, а для участі в концертах запрошено кращих артистів України. Окремо було влаштовано університетську виставку “Шевченко і соціалістична культура“, у кількох інших залах – майоріли висловлювання Леніна про Шевченка. Кидалося у вічі, що розділ виставки про Шевченка і університет був замалим [26, 2].

У березні 1939 р. урочисто відзначено 125-річний ювілей з дня народження видатного українського поета. Всі урочистості пройшли згідно з заздалегідь наміченим планом. Колектив Київського державного університету офіційно підняв перед урядом клопотання про присвоєння університетові імені Т. Г. Шевченка. 5 березня 1939 р. в указі Президії Верховної Ради СРСР відзначалося: “у зв’язку з 125-річчям з дня народження Т. Г. Шевченка для увінчання пам’яті поета: 1. Присвоїти ім’я Т. Г. Шевченка державному ордену

Леніна Київському театру опери та балету. 2. Присвоїти ім'я Т. Г. Шевченка державному Київському університету..." [29, 1]. 6 березня було відкрито пам'ятник Т. Г. Шевченку, у Київському оперному театрі відбулося урочисте засідання з нагоди 125-річчя з дня народження поета, де доповідь "Життя і творчість Т. Г. Шевченка" виголосив громадський діяч та драматург О. Є. Корнійчук. 9 березня відкрилася ювілейна виставка, а 15 травня 1939 р. відбувся пленум правління Спілки радянських письменників СРСР у Києві, читалися лекції, доповіді, проводилися бесіди у сільських клубах, колгоспах, бібліотеках, на підприємствах, у школах. З 6 по 9 березня у найбільших містах України проведено урочисті збори [30, 91-92]. Якщо б можна було підрахувати витрати радянської влади, то вони, мабуть, були величезними, бо тільки на організацію виставок для методкабінету при київському ОблВНО до 125-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка становили 53900 руб. [4, 75].

Отже, відновлення Київського державного університету та присвоєння йому імені Т. Г. Шевченка обумовлювалося неспроможністю радянської влади обійтися без досвідчених та професійних кадрів. Тогочасна ідеологічна політика радянського керівництва спрямована на пошук та вшанування героїв серед українського народу була втілена у наданні відновленому університету в Києві імені видатного поета Т. Г. Шевченка. Цей процес проходив з ускладненнями, що відображає поступові ідеологічні заходи щодо забезпечення панування радянського ладу та проведення у життя завдань радянського уряду.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Багато було говорено... // За комуністичні кадри. – 1939. – № 2 (7 січня). – С. 2.
2. Верба І. В. Кость Штеппа // Український історичний журнал. – 1994. – № 4. – С. 99 – 109.
3. Вища школа Української РСР за 50 років: у двох частинах (1917 – 1967 рр.). – К.: Вид. Київського університету, 1967. – С. 166.
4. Державний архів Київської області (далі – ДАКО). – Ф. Р-144. – Оп. 1. – Спр. 2716. – Арк. 75.
5. До утворення в Києві університету // За комуністичні кадри. – 1933. – № 2 (17 лютого). – С. 2.
6. Довгань К. Київський університет в умовах посилення сталінського тоталітарного режиму (1933 – 1941 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / К. Г. Довгань; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2008. – 17 с.
7. З честю і гордістю будемо носити ім'я великого вченого-полярника, мужнього більшовика Отто Юльевича Шмідта // За комуністичні кадри. – 1934. – № 37 (29 грудня). – С. 2.
8. За комуністичні кадри. – 1935. – № 12 (1 травня). – С. 1.
9. За комуністичні кадри. – 1934. – № 37 (29 грудня). – С. 1.
10. За комуністичні кадри. – 1935. – № 1 (5 січня). – С. 1.
11. Из отчета Киевского педагогического института профобразования (КИПО) об учебной работе за 1931/32 учебный год // Киевский университет: документы и материалы (1834 – 1984) / Сост. В. А. Замлинский, А. А. Буравченков, А. В. Долинский. – К.: "Вища школа", 1984. – С. 93.

12. Інститут рукопису Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського (ІР НБУВ). – Ф. 41. – № 1305. – Арк. 1 – 1зв.
13. Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле й сьогодення / Під ред. проф. Г. Д. Казьмирчука. – К., 2004. – 365 с.
14. Карамаш С. Ю. Отто Шмідт у Києві: архівне дослідження / Сергій Карамаш. – К.: РВЦ “Орбіта”. – С. 25.
15. Наукові записки до 170-річчя Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. – Т. 1. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка КПВД “Педагогіка”, 2004. – 189 с.
16. О работе высших учебных заведений и о руководстве высшей школой: постановление СНК СССР и ЦК ВКП(б) от 23 июня 1936 г. // Собрание законов и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства СССР. – 1936. – № 34 (21 июля). – Ст. 308. – С. 502.
17. Об организации на Украине государственных университетов: постановление СНК УССР от 10 марта 1933 г. // Киевский университет: документы и материалы (1834 – 1984) / Сост. В. А. Замлинский, А. А. Буравченков, А. В. Долинский. – К.: “Вища школа”, 1984. – С. 94.
18. Об учебных программах и режиме в высшей школе и техникумах: постановление ЦИК СССР от 19 сентября 1932 г. // Собрание законов и распоряжений Рабочее-Крестьянского Правительства СССР. – 1932. – № 68 (25 сентября). – Арт. 409. – С. 667 – 677.
19. Положение о Всесоюзном Комитете по делам Высшей Школы при СНК Союза ССР: постановление СНК СССР от 10 октября 1936 г. // Собрание законов и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства СССР. – 1936. – № 52 (26 октября). – Арт. 424. – С. 166 – 170.
20. Про встановлення безкоштовного навчання у вишах, втишах і технікумах. Постанова ВЦВК і РНК УРСР від 13 січня 1934 р. // Збірник законів і розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України. – 1934. – № 6 (26 лютого). – Арт. 49. – С. 2.
21. Про організацію на Україні державних університетів: постанова РНК УСРР від 10 березня 1933 р. // Збірник законів і розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України. – 1933. – № 15 (5 квітня). – Арт. 173. – С. 3.
22. Резнік Й. Патріотки // За комуністичні кадри. – 1939. – № 8 (8 березня). – С. 1.
23. Ректори Київського університету. 1834 – 2006 / В. В. Скопенко, В. А. Короткий, Т. В. Табенська та ін. – К., 2006. – С. 17.
24. Ремезовский И. Д. Киевский университет: страницы революционной борьбы. – К: Изд. при Киевском гос. ун-те, 1984. – С. 56 – 59.
25. Рубанов А. Співець боротьби проти польської шляхти // За комуністичні кадри. – 1939. – № 6 (23 лютого). – С. 2; Любимий поет народу // За комуністичні кадри. – 1939. – № 9 – 10 (9 березня). – С. 1 та ін.
26. Русанівський М. У Шевченківському комітеті університету // За комуністичні кадри. – 1939. – № 7 (2 березня). – С. 2.
27. Статут Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка / Ред. Мовшиць С.С. – К.: Вид-во КДУ ім. Т. Г. Шевченка, 1939. – С. 3.
28. Типовой устав высшей школы Союза ССР: постановление Президии Центрального исполнительного комитета от 17 февраля 1934 г. // Собрание законов и распоряжений Рабоче-Крестьянского правительства СССР. – 1934. – № 13 (17 марта). – Арт. 87 б. – С. 166 – 172.
29. Указ Президиума Верховного Совета СССР от 5 марта 1939 г. “Об увековечении памяти Т. Г. Шевченко в связи с 125-летием со дня рождения” // Правда. – 1939 – № 65

(7750). – 7 марта. – С. 1; Указ Президії Верховної Ради СРСР // За комуністичні кадри. – 1939. – № 9 – 10 (9 березня). – С. 1.

30. Центральний державний архів громадських об'єднань (далі – ЦДАГО). – Ф. 1 – Оп. 6. – Спр. 508. – Арк. 91 – 92.

31. ЦДАГО. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 6230. – Арк. 1 – 2.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Казьмирчук Марія Григорівна – кандидат історичних наук, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Наукові інтереси: історія України, соціальна, економічна та гендерна історія, історія повсякденності, кінофотофонодокументознавство, джерелознавство, шевченкознавство, декабристознавство.

УДК 930.1:303.446.4

ПОГЛЯДИ О. ЛОТОЦЬКОГО НА ДОЛЮ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ПІСЛЯ 1917 РОКУ

Галина МИХАЙЛЕНКО (Херсон)

Стаття присвячена реконструкції одного з аспектів інтелектуальної біографії О. Лотоцького – поглядам історика на долю українських земель після 1917 року. Зроблено аналіз завдань, що визначав науковець для українського та російського народів у революційні роки, відносин еміграційних кіл з більшовиками та його прогнозування щодо подальшої долі СРСР.

Ключові слова: Інтелектуальна біографія, О. Лотоцький, українські землі, еміграція.

Статья посвящена реконструкции одного из аспектов интеллектуальной биографии А. Лотоцкого – взглядам историка на судьбу украинских земель после 1917 г. Представлено анализ заданий, которые определял ученый для украинского и российского народов в революционные годы, отношений эмиграционных кругов с большевиками и его прогнозы относительно дальнейшей судьбы СРСР.

Ключевые слова: Интеллектуальная биография, А. Лотоцкий, украинские земли, эмиграция.

This Paper is devoted to the reconstruction of one of O. Lototskiy's aspects of intellectual biography, which looks at the historian's view of Ukrainian lands after 1917. Presented in the analysis are tasks that determined the fate of scientists in the revolutionary years, the immigration community relations with the Bolsheviks and their prediction on the future of the USSR.

Key words: Intellectual biography, O. Lototskiy, Ukrainian lands, immigration.

Інтелектуальне становлення особистості відбувається значною мірою під впливом обставин, що складаються навколо неї за життя. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. багато талановитих людей отримали можливість